

Een zoon naar zijn vaders hart

De korte Utrechtse, academische carrière van Steven Jan van Geuns (1767 - 1795)

De naam Van Geuns is sinds de 18e eeuw verbonden aan de Universiteit van Utrecht. Naar Matthias van Geuns, hoogleraar in de geneeskunde, is een groot gebouw inde Uithof vernoemd. Ook zijn zoon, Steven Jan van Geuns, werkte een tijd als hoogleraar in Utrecht. In de Senaatszaal van het Academiegebouw vinden we zijn portret naast dat van zijn vader. Steven Jans loopbaan als hoogleraar was echter van korte duur. Schets van het leven van een zoon die, door zijn vroegtijdige dood, nooit uit de schaduw van zijn vader kon treden.

MARIANNE BLAAUBOER

*Steven Jan van Geuns,
Pastel door Van Geelen
of Anspach
Collectie Mr. J.J. van
Geelen, Amsterdam*

Steven Jan van Geuns wordt op 18 november 1767 in Groningen geboren als zoon van Matthias van Geuns en Sara van Delden. Vader Matthias is daar arts met een eigen praktijk. Naast stadsarts is hij *archiater*, wat betekent dat hij toezicht moet houden op de gezondheidszorg op het platteland van Groningen. Steven Jan is de tweede zoon uit een gezin van vier zonen en drie dochters. Hij geldt als de meest begaafde in het gezin. Hij lijkt op zijn vader en heeft een

innemend karakter. Professor Heringa, een huisvriend van de familie, noemt hem later in zijn *Redevoering ter gedachtnisse* zijn vaders oogappel. Steven Jan is een onbeschroomd kind, zo verhaalt zijn vader: 'die hem vriendelijk toesprak, diens vriend was hij aanstonds. Geen slordig kleeft van den geringsten stand, ja zelfs geen zwarte huid van een' Moor schrikte hem af, als hem slechts een vriendelijk gelaat en open armen aangeboden werden.' Groningen is voor vader Van Geuns echter niet lang aantrekkelijk. Hij heeft zijn zinnen gezet op een academische functie. Wanneer hij de functie van hoogleraar in de praktische geneeskunde, chemie, botanie en obstetrie (verloskunde) aan de

Academie van Harderwijk aangeboden krijgt, grijpt hij deze kans met beide handen. Zo verhuist het hele gezin in 1776 naar Harderwijk. Matthias krijgt bij het reorganiseren van de hortus (die tijdens zijn hoogleraarschap van 600 naar maar liefst 3.000 verschillende plantensoorten zal groeien) hulp van Steven Jan, die alle kennis gretig in zich opneemt. Vanaf 1780 maakt Steven Jan zeer nauwkeurig aantekeningen over de staat van de planten, de jaarlijkse aanwinsten, en wat er nog ontbreekt aan de collectie.

In 1782 treedt hij als student toe tot de Harderwijkse academie. Hij verdiept zich daar in verschillende vakken als geneeskunde en botanie. De kennis die hij in de hortus en in de contreien van Harderwijk heeft opgedaan, komt hem in 1787 goed van pas. De Nederlandsche Maatschappij der Wetenschappen in Haarlem schrijft dan voor de derde keer een prijsvraag uit over natuurlijke historie. Het onderwerp betreft de planten die nader onderzocht zouden moeten worden om van nut te kunnen zijn voor het 'Vaderland'. Eerder, in 1780 en 1782, heeft deze prijsvraag geen winnaars opgeleverd. Wanneer hem dit onder ogen komt, schrijft Steven Jan in rap tempo en zonder dat zijn vader er weet van heeft de verhandeling *Inlandsche Plantgewassen en derzelver nuttig gebruik*. Als deze (anoniem) ter beoordeling wordt voorgelegd aan zijn vader, kan Matthias niet anders concluderen dat zijn zoon de auteur is. We mogen aannemen dat die ontdekking hem met trots vervuld heeft; zeker als de inspanningen van Steven Jan in 1788 met de gouden erepenning worden bekroond. Twintig jaar eerder had vader Matthias eenzelfde gouden erepenning van de Nederlandsche Maatschappij der Wetenschappen gekregen voor zijn verhandeling over slokdarmkanker. Steven Jan is duidelijk een zoon naar zijn vaders hart. Zijn studies rondt hij in 1789 af met goed gevolg. Op 20 april van dat jaar wordt hij meester in de *Vrije Kunsten* met het traktaat *De corporum habitudine, animae hujusque virium indice ac moderatrice* ('Over de gesteldheid van het lichaam als indicator en bestuurder van de ziel en haar vermogens').

Heiligenbotten van een schaap

Na het afronden van zijn studie gaat Steven Jan voor korte tijd studeren en reizen in Duitsland. Hij reist naar Göttingen, een grote en beroemde universiteitsstad, en woont daar colleges bij van in die tijd beroemde professoren als Blumenbach (fysiologie) en Murray (botanie). In het gezelschap van de op latere leeftijd befaamd geworden naturalist Alexander von Humboldt (1769 - 1859), die ook in Göttingen studeert, trekt Steven Jan in zijn vakantie rond in de omgeving van Göttingen. In zijn reisdagboek doet hij uitgebreid verslag van interessante waarnemingen met betrekking tot de natuurlijke historie, bodemgesteldheid en economie. Zijn dagboek getuigt van zijn wetenschappelijke geest: het is buitensporig compleet, geeft blijk van een grondige kennis en een uiterst precieze, nieuwsgierige en belezen geest. Dit leidt vaak tot, misschien onbedoeld, geestige waarnemingen. Zo ziet hij in de St. Ursulakerk in Keulen 'zeer duidelijk' dat veel van de botten, die van de heilige Ursula en de 11.000 maagden zouden moeten zijn 'van schapen en andere dieren zijn'.

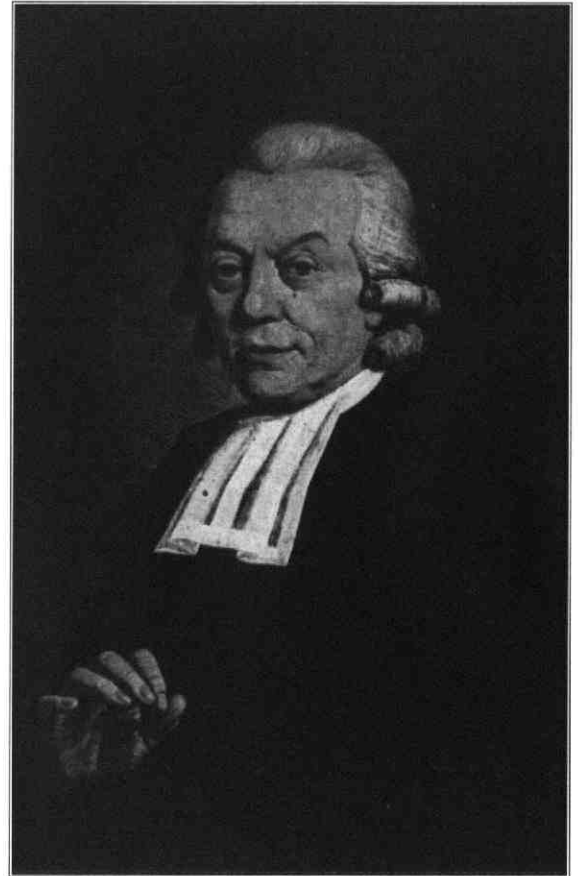
In de vrije natuur maken Steven Jan en Von Humboldt veel wandelingen om gesteenten en planten nader te kunnen bestuderen. In universiteitssteden als Marburg komen zij in contact met professoren. Dit was niet een kwestie van simpelweg aankloppen en een bezoekje afleggen. Nee, hiervoor brachten reizigers in die tijd zogenaamde 'recommendatiebrieven' met zich mee van hoogstaande personen die daarmee als het ware garant stonden voor hun goed gedrag. Op vertoon van zo'n brief en na een tevoren gemaakte afspraak wordt Steven Jan van Geuns met open armen ontvangen. De bekendheid van zijn vader Matthias, ook in het buitenland, zal

daarbij zeker geholpen hebben. Zo verhaalt Steven Jan dat een professor in de medicijnen tijdens zijn bezoek het proefschrift van zijn vader uit de kast haalt. Steven Jan treedt deze hooggeleerde heren tegemoet met een gezonde kritische blik. Vooral over botanie laat hij zich niets wijsmaken. Naar aanleiding van een bezoek aan de hortus in Heidelberg stelt hij dat de professor 'van de Botanie, zoo min als van historien zijn hoofdstudie gemaakt' heeft. 'Hij verzekerde ons in allen ernst, dat de Thuia Occidentalis [de westerse levensboom, een groene haagconifeer] reeds omtrend 400 jaar (en dus voor de ontdekking van Amerika) in dezen Hortus gestaan had, en wilde niet geloven dat America eerst voor 300 jaar ontdekt was.' Gelukkig heeft hij tijdens zijn reizen ook wel ontspanning gekend. Duitse studenten stonden ook toen al bekend om hun stevige drinkgewoonten en Steven Jan voegt zich bij gelegenheid wel eens bij hen. Ook het theater bezoekt hij een enkele keer, al is hij daarover niet altijd even enthousiast. Tijdens zijn bezoek aan Koblenz schrijft hij bijvoorbeeld: 'Slegter Theater - slechter Comoedianten - Belachlijker speelen zag ik nog nergens [...] het was niet om uittehouden, en wij konden, hoegaarne wij ook wilden, wijl de Erf Prins en Princes zelf daar waren en door hand klappen hun genoeg betuigden, het niet laten om van tijd tot tijd luidkeels te lachen.'

Gespreid bedje

Bij terugkomst in de Republiek in 1790 is zijn vader zijn promotor bij zijn bevordering tot doctor in de geneeskunst. Zijn proefschrift, getiteld *Quaestiones Academicæ Medici argumenti*, heeft hij helemaal tijdens zijn verblijf in Göttingen geschreven. Na zijn promotie vraagt hij het poorterschap aan van Amsterdam om zich daar te vestigen als arts. Zijn carrière daar verloopt voorspoedig. Hij

treedt toe tot de genootschappen *Felix Meritis* en *Concordia*. In 1791 wordt hij ook lid van het *Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunst en Wetenschap*, waarvan hij in later jaren zelfs nog korte tijd voorzitter zal zijn. Wanneer

Matthias van Geuns
1804, olieverfschilderij
door (A.) de Lelie
Collectie S.H. van Geuns,
Amsterdam

de Universiteit van Harderwijk hem een hoogleraarschap in Kruid- en Scheikunde aanbiedt, ziet hij zich genoodzaakt dit te weigeren. Er is een andere benoeming die aan de horizon lonkt. In Utrecht, waar zijn vader sinds dat jaar reeds een professoraat bekleedt, wordt zijn bedje gespreid. De brief die daartoe de aanleiding gaf, is bewaard gebleven. De auteur in kwestie is professor Peter Nahuijs, hoogleraar in de botanie, geneeskunde en chemie. In mei 1791 schrijft hij, zonder er doekjes om te winden, aan collega Matthias van Geuns: 'Amicissime Collega! Zoude het UwEdHg. playzier doen, Uw zoon als Professor Botanices & Phijsiologie bij U aan deze academie geplaatst te zien'. En vervolgens

Een zoon naar zijn vaders hart

De korte Utrechtse, academische carrière van Steven Jan van Geuns (1767 - 1795)

Olieverfschilderij Steven
Jan van Geuns
Collectie Universiteit
van Utrecht

ontvouwt hij zijn weldoordachte plan; hij zou: 'uit genegenheid en agting voor UwEdHg. en Uw zoon, en ten beste van de Academie voor ZijnWelEd. afstand [te] doen van mijne professio Botanices & Physiologie en van agt honderd guldens 's jaars van mijn tractement ten voordele van ZijnWelEd.' Daarnaast biedt hij aan, dat hij wil bewerkstelligen, dat na zijn overlijden - wat naar zijn gevoel niet lang meer zal duren -, ook het hooglerschap van de chemie over zal gaan op Steven Jan. Na dat overlijden zal Steven Jan dan het volledige salaris van 1.400 gulden ontvangen.

Steven Jan neemt dit aanbod graag aan: 'het [...] toegezegd vooruitzigt op een ruimer inkomen, gepaard met de grote aangenamheid van nevens mijnen waardigen en zeer geliefden vader geplaatst te zijn, en met mij-

nen groten lust, om mij geheel aan mijne meest geliefde studien te kunnen toewijden, en om mijne verkreegene zoowel als nog te verkrijgene kundigheden, ten nutte mijner evenmensen aan anderen mede te delen, [heeft] mijne keuze bepaald [...].'
Steven Jan heeft enkele maanden voor deze brief, vóórdat zijn vader het aanbod van een hooglerschap accepteert, al wat verkennend onderzoek voor hem gedaan in Utrecht. Zo brengt hij op 3 december 1790 aan zijn vader verslag uit over de inkomsten en uitgaven die aan de functie en het leven in Utrecht gepaard gaan. Hij is dus goed van de situatie in Utrecht op de hoogte.

Zo begint in 1791 zijn hooglerschap in de geneeskunde en de 'natuurkennis des menschelijken lichaams' in Utrecht. Rector magnificus Royaards kondigt de oratie van Steven Jan aan, getiteld *De instaurando inter batavos studio Botanico* (over het herstel van de studie in de botanie bij de Nederlanders). Hij krijgt als woning het huis 'Roozenburgh, Onder de Linden' (Nieuwegracht 187) toegewezen, waar de hoogleraren botanie van Utrecht zetelen sinds 1723. Aldaar wordt in 1793 een Medisch Genootschap opgericht, waar Steven Jan en zijn vader samen met vier stadsdoctoren bij betrokken zijn. Dat gezelschap bestaat nog tot op heden, en heet inmiddels naar de oprichter Utrechts Geneeskundig Genootschap 'Matthias van Geuns'.

In 1792 is Steven Jan aangesteld als academisch geneesheer en krijgt hij de dagelijkse leiding over het latere Academisch Ziekenhuis Utrecht. Al met al heeft hij een drukke dagtaak. De eerdergenoemde hoogleraar Na-

huijs komt in 1794 te overlijden, en dan wordt zoals beloofd het professoraat in de chemie ook aan Steven Jan toegekend, met het bijbehorende honorarium.

Noodlottige koorts

Ook zijn gezinsleven belooft gelukkig en voorspoedig te verlopen. Op 27 oktober 1794 trouwt hij met Klazina Johanna Jacoba de Vlieger, dochter van advocaat Joan Hendrik de Vlieger en Anna Catharina van Royen. Zij is in verwachting van hun eerste kind wanneer het noodlot toeslaat. Steven Jan wordt getroffen door een hevige koorts. Hoogstwaarschijnlijk is hij in het ziekenhuis besmet geraakt met een tyfeuze infectie of 'zenuwkoorts' zoals men dat toen noemde. Na vijf dagen ziekte voelt hij de koorts verergeren en ziet hij zijn dood aankomen. Na twintig dagen ziekbed overlijdt hij op 16 mei 1795.

Op zijn eigen verzoek wordt zijn lijk 'zonder omslag en in de open lucht' ter aarde besteld op de begraafplaats in De Bilt. Hij kiest bewust niet voor begraven in de kerk zoals velen van zijn tijdgenoten dat nog wel doen. Steven Jan is net als zijn vader van mening dat begraven in kerken gevaarlijk is voor de volksgezondheid. Vooral in tijden van epidemieën zorgen de begrafenissen in kerken voor een aanhoudende stank. Het vermoeden bestond dat deze geuren smetstoffen (miasmen) bevatten en daardoor meer ziekten in de hand konden werken. Steven Jan is dan ook een voorstander van begraven buiten de kerk.

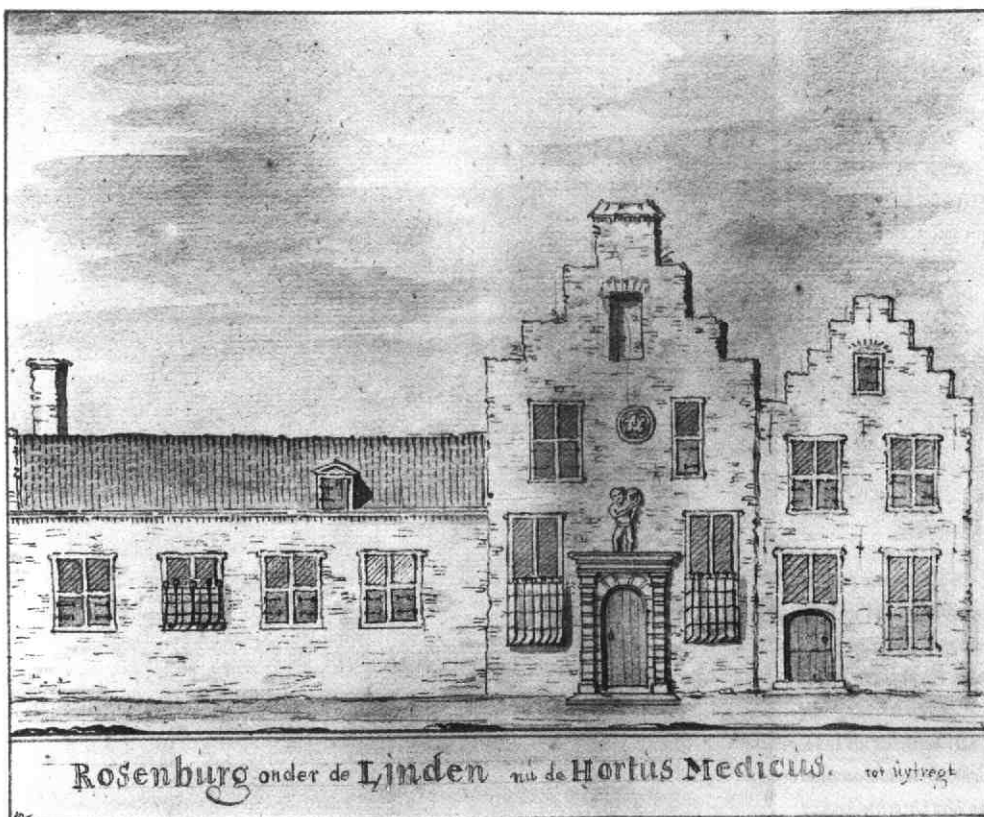
Zeven maanden later komt zijn zoon Steven Jan Matthijs ter wereld. Vader Matthias krijgt de

functie van hoogleraar botanie, verhuist naar het huis wat zijn zoon voortijdig heeft moeten verlaten, en wordt in datzelfde jaar nog aangesteld als Rector Magnificus. Hij zal de universiteit gedurende de volgende roerige jaren trouw blijven. Maar de onverwachte dood van zijn veelbelovende zoon is hij nooit helemaal te boven gekomen. Na zijn overlijden in 1835 is hij te ruste gelegd bij zijn zoon op de begraafplaats.

Te goed voor deze wereld

In de *Levensschets* die J. Provo Kluit publiceert na Steven Jans dood wordt hij herdacht als iemand met 'eene regelmatige en innemende ligchaamsgedaante; zyn voorkomen was gunstig; de gestalte welgemaakt, een weinig beneden de middelmatige grootte, welgevoed doch teder. Een levendig, doordringend, oog sierde het bevallig en van frissche gezondheid bloeiend gelaad, dat altyd vriendelykheid en menschlievendheid uitdrukte. Wat zyn karakter betreft, hy had by een aandoenlyk gestel een zeer teder gevoelig hart, een arnstig nadenkend gemoed, eenen oprechten inborst, met welke hy mogelyk, voor eene wereld, zoo vol arglistigheid als deze, al te vertrouwende was.'

Steven Jan van Geuns 'nam met zich in het graf de levensvreugde des vaders en de hoop des vaderlands', zo getuigde professor B.F. Suerman, bij het vijftigjarig bestaan van het hiervoor genoemde Medicinaal Gezelschap. Kort na zijn overlijden werd het verbond tussen de Franse en Bataafse Republieken in Utrecht 'met statige vreugde gevierd'. Deze veranderende en woelige tijden voor de

Republiek en de Utrechtse Universiteit heeft Steven Jan niet meer meegemaakt. Hij was een veelbelovend persoon, die door zijn korte en drukke leven nog maar weinig had kunnen publiceren. Voor Utrecht en haar Universiteit is hij daardoor altijd in de schaduw van zijn vader blijven staan.

Bronnen

- Familiearchief Van Geuns, Het Utrechts Archief.
- Haneveld, G.T., P.D. 't Hart, W.J. Mulder, *Matthias van Geuns. Een bijzonder mens* (Utrecht 1993)
- Heringa, Jodocus, *Redevoering ter gedachte van Steven Jan van Geuns, Matth.z.: uitgesproken voor het Utrechtsche Departement der Maatschappij "Tot Nut van 't algemeen" op den 25 van Zomermaand 1795 in de Pieterskerk* (Utrecht 1795).
- Provó Kluit, Pieter Willem, en Diederik Alexander Johan Troulja, *Iets ter nagedachtenis van Steven Jan van Geunz, Mz., hoogleeraar in de geneeskunde te Utrecht* (Utrecht 1795)
- Sypkens Smit, J.H., *Leven en werken van Matthias van Geuns M.D. 1735-1817* (Assen 1953)

Steven Jans Utrechtse woning 'Rosenburg' aan de Nieuwegracht voor de afbraak in 1724
Collectie beeldmateriaal
Het Utrechts Archief